

5.1 สรุปผลการศึกษา

ข้าวเป็นสินค้าการเกษตรที่สำคัญของประเทศไทย เพราะนอกจากจะเป็นธัญญาหารที่สำคัญของประชากรในประเทศแล้วยังเป็นสินค้าส่งออกที่ทำรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมาก ประกอบกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวยังเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอีกด้วย ข้าวจึงเป็นพืชที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจไทย ในระยะที่ผ่านมาประเทศไทยสามารถผลิตข้าวได้มากกว่าปริมาณการบริโภคภายในประเทศ ประกอบกับอัตราการเพิ่มของผลผลิตข้าวมีระดับสูงกว่าอัตราการเพิ่มของการบริโภคข้าวภายในประเทศ ทำให้ประเทศไทยมีผลผลิตข้าวเหลือเพื่อการส่งออกเป็นประจำทุกปี และเมื่อวิเคราะห์ถึงโครงสร้างการส่งออกข้าวไทยในตลาดโลกแล้ว พบว่าประเทศไทยเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวมากเป็นอันดับหนึ่งของโลกมาโดยตลอด ปัจจุบันประเทศไทยมีส่วนแบ่งการตลาดข้าวประมาณร้อยละ 30 ของปริมาณการค้าข้าวในตลาดโลกมีการส่งออกข้าวไทยไปประเทศต่างๆทั่วโลก เนื่องจากปริมาณการส่งออกข้าวสารในแต่ละปีมีค่าสูงถึงประมาณร้อยละ 40 ของปริมาณผลผลิตข้าวสารทั้งประเทศ และปริมาณข้าวส่งออกในแต่ละครั้งก็มีปริมาณมาก ราคาข้าวส่งออกจึงส่งผลกระทบต่อราคาข้าวภายในประเทศอย่างมีนัยสำคัญ

การศึกษาถึงกลุ่มพ่อค้าผู้ส่งออกข้าวในประเทศไทยจึงนับเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพราะจะช่วยให้เรามีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของกลุ่มบริษัทค้าข้าวส่งออกที่มีต่อระบบเศรษฐกิจไทยมากขึ้น เพราะเชื่อกันว่าการค้าข้าวส่งออกตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้ค้ารายใหญ่เพียงไม่กี่ราย ซึ่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ศึกษาบทบาทของกลุ่มบริษัทค้าข้าวส่งออกโดยอาศัยรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่าง โครงสร้าง พฤติกรรม และผลการดำเนินงานของตลาด (Market Structure, Conduct, and Performance Approach)

สำหรับการศึกษาโครงสร้างตลาด (Market Structure) และการคำนวณหาอัตราการกระจุกตัวของบริษัทส่งออกข้าว (Concentration Ratio) พบว่าปริมาณการส่งออกข้าวของไทยโดยเฉลี่ยต่อปีมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตลอด ในขณะที่เดียวกันโครงสร้างตลาดก็มีการกระจุกเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือในช่วงในช่วงปี พ.ศ. 2527-2531 กลุ่มบริษัทผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ที่สุด 10 อันดับแรกครองส่วนแบ่งการตลาดเฉลี่ยราวร้อยละ 61.3 ของปริมาณข้าวส่งออกทั้งหมด และเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็นเฉลี่ยร้อยละ 71.7 ของปริมาณข้าวส่งออกทั้งหมดในช่วงปี พ.ศ. 2541-2546 และเมื่อพิจารณา

อัตราการกระจุกตัวหรือส่วนแบ่งตลาดของกลุ่มบริษัทผู้ส่งออกข้าว 3 อันดับแรก (CR₃) พบว่า โครงสร้างตลาดผู้ส่งออกข้าวมีการกระจุกตัวเพิ่มขึ้นจากเดิมเฉลี่ยร้อยละ 30.5 ของปริมาณข้าวส่งออกทั้งหมดในช่วงปี พ.ศ. 2527-2531 เป็นเฉลี่ยร้อยละ 39.68 ของปริมาณข้าวส่งออกทั้งหมด ในช่วงปี พ.ศ. 2541-2546 สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มบริษัทผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ 3 อันดับแรกมีบทบาทในการส่งออกข้าวเพิ่มมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีต

ในส่วนของอุปสรรคในการเข้าสู่ตลาดนั้น พบว่าอุปสรรคทางกฎหมายค่อนข้างต่ำ ดังจะเห็นได้จากจำนวนบริษัทที่จดทะเบียนเป็นผู้ส่งออกข้าวมีจำนวนมาก เนื่องจากคุณสมบัติของผู้ซื้อขึ้นทะเบียนเป็นผู้ส่งออกข้าวตามที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการค้าข้าว พ.ศ. 2489 นั้นไม่ยากเกินกว่าที่จะปฏิบัติตามได้สำหรับอุปสรรคทางด้านเศรษฐกิจนั้นพบว่า เงินทุน ความชำนาญในการค้าข้าว รวมถึงความแม่นยำในการประเมินสถานการณ์ มีส่วนสำคัญในการเป็นกำแพงกีดกันผู้ส่งออกรายใหม่ๆ กล่าวคือบริษัทที่ดำเนินธุรกิจการส่งออกข้าวมานานและมีเงินทุนมาก สามารถรับความเสี่ยงจากการรับซื้อข้าวเพื่อกักเก็บและเก็งกำไรจากการขึ้นลงของราคาข้าวได้ดีกว่าบริษัทรายใหม่ๆ รวมทั้งสามารถ Charter เรือเพื่อส่งออกข้าวได้เอง ส่งผลทำให้มีต้นทุนการขนส่งที่ต่ำกว่าบริษัทรายใหม่ๆ

จากการวิเคราะห์โครงสร้างตลาดค้าข้าวส่งออกทำให้สามารถสรุปได้ว่าโครงสร้างตลาดข้าวส่งออกมีการกระจุกตัวค่อนข้างสูง โดยมีอุปสรรคทางกฎหมายในการเข้าสู่ตลาดต่ำ แต่มีอุปสรรคทางด้านเศรษฐกิจในการเข้าสู่ตลาดสูง โดยอาศัยความได้เปรียบทางด้านเงินทุนและประสบการณ์ในการค้าข้าว

สำหรับการวิเคราะห์พฤติกรรมตลาด (Market Conduct) จะศึกษานโยบายการเกษตรที่สำคัญ 3 นโยบาย พฤติกรรมของกลุ่มหรือคนกลางต่างๆในกระบวนการค้าข้าวส่งออก โดยเฉพาะพฤติกรรมในการกำหนดราคา และการวิเคราะห์การส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตร

จากการศึกษานโยบายของรัฐบาลพบว่า นโยบายการกำหนดมาตรฐานการส่งออกข้าวหอมมะลิของกระทรวงพาณิชย์เป็นการพยายามทำให้ผลิตภัณฑ์แตกต่างจากคู่แข่ง โดยเชื่อว่า จะช่วยเพิ่มมูลค่าของข้าวหอมมะลิไทย แต่กลุ่มพ่อค้าผู้ส่งออกข้าวเห็นว่านโยบายดังกล่าวเป็นไปได้ในทางปฏิบัติเพราะมีขั้นตอนที่ยุ่งยากและมีต้นทุนในการตรวจสอบ นอกจากนี้ลักษณะของผู้บริโภคก็ยังแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศอีกด้วย สำหรับนโยบายการร่วมมือกันระหว่างประเทศผู้ส่งออกข้าวก็ไม่แน่ว่าจะได้ผลจริง เนื่องจากสินค้าข้าวมีข้าวสาลีเป็นสินค้าที่สามารถทดแทนกันได้ดีและประเทศผู้ส่งออกข้าวยังขาดประสิทธิภาพในการควบคุมผลผลิตของโลก

ท้ายที่สุดการมีตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าจะเป็นการเปิดโอกาสให้ฝ่ายต่างๆเข้ามามีบทบาทในการใช้ข้อมูลที่ตนมีอยู่เพื่อป้องกันความเสี่ยงหรือเก็งกำไร ส่งผลทำให้ราคาสินค้าเกษตรเปลี่ยนแปลงไปอย่างสมเหตุสมผลมากขึ้น และเมื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้แล้ว นโยบายการจัดตั้งตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าก็นับเป็นนโยบายที่มีประสบความสำเร็จสูง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโครงสร้างและกฎระเบียบของตลาด และการกำกับดูแลของคณะกรรมการกำกับการซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้าว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด รวมถึงการพัฒนาระบบการเผยแพร่ข้อมูลให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอย่างทั่วถึง

กลุ่มหรือคนกลางที่มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการค้าข้าวส่งออกจะประกอบด้วยคนกลาง 3 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ โรงสี พ่อค้าคนกลาง (หยง) และบริษัทผู้ส่งออกข้าว จากศึกษาพบว่าพ่อค้าคนกลาง หรือ หยง นับเป็นกลไกสำคัญในการส่งผ่านราคาจากราคาข้าวส่งออกไปยังราคาข้าวขายส่งภายในประเทศ เนื่องจากเป็นคนกลางในการติดต่อซื้อขายข้าวสารระหว่างโรงสีกับผู้ส่งออกหรือพ่อค้าขายส่ง อีกทั้งยังเป็นผู้รับผิดชอบให้การซื้อขายและการชำระเงินเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

ผลการทดสอบ Unit Root พบว่าทั้งราคาข้าวส่งออกและราคาข้าวขายส่งในแต่ละชั้นมาตรฐานที่ได้ทดสอบนั้นต่างก็มีคุณสมบัติ Non-stationary ที่ระดับนัยสำคัญร้อยละ 1 หรือด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 แสดงให้เห็นว่าตัวแปรทั้งหมดมี Unit Root ต่อมาเมื่อทำการทดสอบ Cointegration เพื่อทดสอบดูว่าราคาข้าวส่งออกและราคาข้าวขายส่งในแต่ละชั้นมาตรฐานที่ได้ทดสอบมีความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพระยะยาวหรือไม่ ผลการทดสอบชี้ให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพระยะยาวระหว่างราคาข้าวส่งออกและราคาข้าวขายส่งที่ระดับนัยสำคัญร้อยละ 1 หรือด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ส่งผลทำให้สามารถสร้างแบบจำลองการปรับตัว หรือ Error Correction Model เพื่ออธิบายกระบวนการปรับตัวในระยะสั้นเพื่อให้เข้าสู่ดุลยภาพในระยะยาวได้และสามารถทดสอบว่ามีการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกันหรือไม่

และจากการวิเคราะห์การส่งผ่านราคาด้วยแบบจำลองการปรับตัว หรือ ECM ในแต่ละชั้นมาตรฐานข้าวพบประเด็นที่น่าสนใจ 2 ประการ ดังต่อไปนี้

(1) การเปลี่ยนแปลงระยะสั้นของราคาข้าวส่งออกมีผลกระทบในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อราคาข้าวขายส่งภายในประเทศ

(2) สัมประสิทธิ์ของ Error Correction Term ในแบบจำลองการปรับตัวระยะสั้นมีค่าเป็นลบ แสดงให้เห็นว่าค่าความคลาดเคลื่อนจะได้รับการแก้ไขให้ลดน้อยลงในระยะสั้นเพื่อกลับเข้าสู่ดุลยภาพในระยะยาว และจากการเปรียบเทียบสัมประสิทธิ์ของ Error Correction Term พบว่ามีการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกันทางบวก (ความเร็ว) กล่าวคือเมื่อราคาข้าวขายส่งในปัจจุบันสูงเกินกว่าระดับดุลยภาพระยะยาวแล้วราคาข้าวขายส่งก็จะปรับตัวลดลงด้วยขนาดประมาณร้อยละ 10 ในสัปดาห์ต่อมา ในทางตรงกันข้าม ถ้าราคาข้าวขายส่งในปัจจุบันลดลงต่ำกว่าระดับดุลยภาพระยะยาวแล้ว ราคาข้าวขายส่งจะไม่ปรับตัวขึ้นในสัปดาห์ถัดไปทันที ส่งผลทำให้ผู้ส่งออกข้าวสามารถทำกำไรจากการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกันนี้ได้ในระยะสั้น

สำหรับการศึกษาผลการดำเนินงาน (Market Performance) ด้วยการวัดอำนาจเหนือตลาดนั้นพบว่ากลุ่มธุรกิจผู้ส่งออกข้าวออกต่างประเทศสามารถกำหนดราคาขายให้สูงกว่าต้นทุนหน่วยสุดท้ายได้เพียงประมาณร้อยละ 15.89 ($\lambda = 0.158861$) เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีตลาดผูกขาดสมบูรณ์ ($\lambda_m = 1$) และกรณีตลาดซึ่งมีลักษณะแบบ Cournot Competitors ($\lambda_c = 1/n = 1/169 = 0.005917$) แล้วชี้ให้เห็นว่ากลุ่มธุรกิจผู้ส่งออกข้าวออกต่างประเทศมีอำนาจเหนือตลาดอยู่ในระดับต่ำ สอดคล้องกับผลการศึกษาในหัวข้อพฤติกรรมตลาดซึ่งพบว่าการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกันเพียงในระยะสั้นเท่านั้น สะท้อนให้เห็นถึงการแข่งขันระหว่างพ่อค้าผู้ส่งออกข้าวที่ค่อนข้างมาก แม้ว่าโครงสร้างตลาดข้าวส่งออกจะมีลักษณะกระจุกตัวสูงก็ตาม

5.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิเคราะห์ถึงโครงสร้าง พฤติกรรม และผลการดำเนินงานของธุรกิจค้าข้าวส่งออกของประเทศไทยดังกล่าวข้างต้น พบที่จะสรุปประเด็นสำคัญ พร้อมทั้งข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อช่วยให้ธุรกิจนี้ก่อให้เกิดผลดีต่อส่วนรวมได้ดังนี้

จากผลการศึกษาพบว่า โครงสร้างตลาดค้าข้าวส่งออกมีการกระจุกตัวในตลาดข้าวส่งออกค่อนข้างสูง แต่ผู้ส่งออกสามารถทำกำไรจากการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกันได้ในระยะสั้น และสามารถกำหนดราคาขายให้สูงกว่าต้นทุนหน่วยสุดท้ายได้เพียงประมาณร้อยละ 15.89 เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีตลาดผูกขาดสมบูรณ์ แสดงว่ากลุ่มธุรกิจผู้ส่งข้าวออกต่างประเทศมีอำนาจเหนือตลาดอยู่ในระดับต่ำ สะท้อนให้เห็นว่ากลไกตลาดสามารถทำงานได้เป็นอย่างดี การดำเนินนโยบายของรัฐบาลจึงควรลดการแทรกแซงราคา และหันไปเน้นไปทางด้าน การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตเพื่อลดต้นทุน ส่งเสริมการตลาดเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าข้าวหอมมะลิ และพัฒนาระบบการเผยแพร่ข้อมูลให้ทั่วถึงแทน

การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตเพื่อลดต้นทุน

จากผลการศึกษาพบว่า สินค้าข้าวมีข้าวสาลีเป็นสินค้าที่สามารถทดแทนกันได้ดีและประเทศผู้ส่งออกข้าวยังขาดประสิทธิภาพในการควบคุมผลผลิตของโลก การร่วมมือกันระหว่างประเทศผู้ส่งออกข้าวเพื่อควบคุมราคาข้าวในตลาดโลกจึงไม่น่าจะได้ผล เพราะไม่มีเครื่องมือมาบังคับให้แต่ละประเทศปฏิบัติตาม รัฐบาลจึงควรหันมาใช้นโยบายการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตเพื่อลดต้นทุนและลดการแทรกแซงราคา เช่น การรับจำนำข้าวเปลือก เพราะการแทรกแซงราคาให้สูงขึ้นอาจส่งสัญญาณที่ผิด กล่าวคือทำให้เกษตรกรเพาะปลูกมากขึ้นแทนที่จะต้องเพาะปลูกน้อยลง ผลสุดท้ายชาวนาไทยจะไม่พัฒนาประสิทธิภาพการผลิตให้มีต้นทุนต่ำ ในขณะที่ราคาที่สูงขึ้นจะทำให้ส่งออกได้น้อยลงเพราะไม่สามารถแข่งขันด้านราคาได้ ซึ่งหมายถึงการสูญเสียศักยภาพการแข่งขันของข้าวไทยในตลาดโลก แม้จะมีข้อโต้แย้งว่าการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตจะทำให้ราคาลดต่ำลงเนื่องจากมีผลผลิตข้าวในตลาดโลกเพิ่มมากขึ้น แต่ต้นทุนการผลิตก็ลดลงด้วย และจะส่งผลทำให้ประเทศที่มุ่งผลิตข้าวเพื่อบริโภคเองในประเทศหันมาพึ่งพาสินค้าข้าวจากประเทศไทยแทน

แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและลดต้นทุนการผลิตสามารถทำได้โดย

- (1) จัดหาปัจจัยการผลิตราคาที่เหมาะสม รวมทั้งจัดหาแหล่งเงินที่จะใช้ในการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตให้กับเกษตรกร
- (2) ส่งเสริมการใช้อยู่อินทรีย์เพื่อลดต้นทุนและเปิดโอกาสให้บำรุงคุณภาพดิน
- (3) พัฒนาพันธุ์ข้าวให้ผลผลิตต่อไร่เพิ่มสูงขึ้น
- (4) พัฒนาระบบชลประทานและขยายพื้นที่ชลประทานเพื่อให้สามารถเพาะปลูกได้อย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง
- (5) นำข้าวพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูงมาปลูกในพื้นที่ชลประทาน ซึ่งสามารถปลูกได้ปีละ 2-3 ครั้ง และจำกัดพื้นที่ปลูกข้าวที่ไม่มีประสิทธิภาพไปใช้ผลผลิตอย่างอื่นแทน
- (6) จดทะเบียนผู้ปลูกข้าวนาปีและนาปรัง และจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อการผลิตข้าวหอมเพื่อการส่งออกและการผลิตข้าวขาวคุณภาพดี โดยอาศัยมาตรการจูงใจด้านเงินทุน สิ่งอำนวยความสะดวกต่อการผลิตและการตลาด

การส่งเสริมการตลาดเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าข้าวหอมมะลิ

ในปี พ.ศ. 2545 กระทรวงพาณิชย์กำหนดมาตรฐานการส่งออกข้าวหอมมะลิเพื่อทำให้สินค้าข้าวหอมมะลิแตกต่างจากประเทศคู่แข่ง โดยกำหนดให้ต้องมีข้าวอื่นเจือปนไม่เกินร้อยละ 8 และต้องเป็นไปตามประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่องการกำหนดมาตรฐานข้าวหอมมะลิส่งออก เช่น บรรจุภัณฑ์ กระจกอบ การตีตรา "Thai Hommali Rice" เป็นต้น

การกำหนดมาตรฐานการส่งออกข้าวหอมมะลิดังกล่าว มีเป้าหมายเพื่อทำให้ข้าวหอมมะลิที่ไทยส่งออกไปขายในต่างประเทศเป็นมาตรฐานเดียวกันและได้มาตรฐานโลก อย่างไรก็ตาม เป้าหมายดังกล่าวจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับ ลักษณะหรือแบบแผนการบริโภคของผู้บริโภคในแต่ละประเทศเป็นสำคัญ

ถ้าผู้บริโภคในทุกประเทศนิยมบริโภคข้าวหอมมะลิที่ให้คุณภาพข้าวเมื่อหุงสุกแล้วได้เมล็ดข้าวที่อ่อนนุ่มกว่าเมล็ดข้าวโดยทั่วไป แต่ร่วนน้อยกว่าและมีกลิ่นหอมคล้ายใบเตย ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะตัวของข้าวหอมมะลิ การกำหนดมาตรฐานการส่งออกข้าวหอมมะลิจึงจะส่งผลดีในด้านการตลาด โดยจะช่วยสร้างการรับรู้ต่อผู้บริโภคทำให้ผู้บริโภคเชื่อมั่น และอาจช่วยเพิ่มมูลค่าข้าวหอมมะลิของไทยได้

แต่ถ้าผู้บริโภคในแต่ละประเทศมีแบบแผนหรือลักษณะในการบริโภคข้าวหอมมะลิที่แตกต่างกันไป การทำให้ให้ข้าวหอมมะลิไปมาตรฐานเดียวกันก็อาจจะไม่ประสบความสำเร็จใน

การส่งเสริมการตลาด ในกรณีนี้รัฐบาลควรหันมาสนับสนุนให้บริษัทผู้ส่งออกข้าวสร้างตราหือของแต่ละบริษัทเอง ซึ่งจะส่งผลดีในแง่ความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนส่วนผสมข้าวหอมมะลิตามความต้องการของผู้บริโภคในแต่ละประเทศ โดยตราหือสินค้าข้าวหอมมะลิแต่ละตราก็จะสร้างการรับรู้ในคุณภาพของข้าวหอมมะลิที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น ตราหือ "ข้าวหงษ์ทอง"³⁴ ของกลุ่มเจียแม็ง ที่สามารถส่งออกข้าวหอมมะลิสู่ตลาดโลก เช่น ฮองกง อเมริกา มาเลเซีย ออสเตรเลีย บรูไน ยุโรป กลุ่มสแกนดิเนเวีย สิงคโปร์ ญี่ปุ่น แคนาดา และแอฟริกา ด้วยบรรจุภัณฑ์ในรูปแบบต่างๆ ที่ลูกค้าต้องการขนาดตั้งแต่ 1 ถึง 50 กิโลกรัม ขึ้นอยู่กับความต้องการของลูกค้าในแต่ละประเทศ

การพัฒนากระบวนการเผยแพร่ข้อมูลให้ทั่วถึง

การเกิดความไม่สมมาตรในการส่งผ่านราคานั้นน่าจะมีสาเหตุมาจากการควบคุมข่าวสารของกลุ่มผู้ส่งออกข้าวมากกว่าการซื้อขายเพื่อเก็งกำไรของร้านหยง เนื่องจากร้านหยงที่หากำไรจากการเข้ามาซื้อขายเองมักไม่ได้รับความไว้วางใจจากทางโรงสีหรือผู้ส่งออกและพ่อค้าขายส่งเท่ากับร้านหยงที่ทำหน้าที่เป็นนายหน้าโดยเฉพาะอย่างยิ่ง

เนื่องจากปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ส่งผลกระทบต่อราคาข้าวโดยตรงคือการเก็บสต็อก เพราะราคาข้าวในขณะใดขณะหนึ่งจะเป็นราคาที่ผู้ถือสต็อกอยู่ในมือในขณะนั้นพอใจที่จะเก็บข้าวจำนวนนั้นอยู่ เพราะถ้าไม่พอใจก็สามารถระบายข้าวออกสู่ตลาดได้ทันที การที่ผู้ถือสต็อกพอใจที่จะเก็บข้าวไว้ในระยะดังกล่าว ไม่เพียงแต่จะขึ้นอยู่กับราคาข้าวในขณะนั้นเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับ การคาดคะเนเกี่ยวกับราคาข้าวในอนาคตอีกด้วย เพราะการเก็บข้าวเป็นกิจกรรมที่มีต้นทุน ดังนั้นผู้ที่กักเก็บข้าวจึงต้องคาดคะเนว่า ในระยะเวลาข้างหน้าราคาข้าวจะต้องเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงขึ้นกว่าต้นทุนในการเก็บข้าว พ่อค้าข้าวส่งออกและกลุ่มต่างๆที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการค้าข้าวจึงต้องพยายามติดตามข่าวสารข้อมูลอยู่ตลอดเวลาเพื่อใช้ในการตัดสินใจซื้อขายข้าว อย่างไรก็ตามความสามารถในการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของพ่อค้าระดับต่างๆนั้นมิได้เท่าเทียมกัน แต่ละกลุ่มจะพยายามกีดกันไม่ให้คนนอกกลุ่มได้รับข่าวสารได้เร็วพอกับคนในกลุ่ม และเป็นที่ยอมรับกันว่า

³⁴ ผลการสำรวจตราหือยอดนิยมประจำปี 2547 ซึ่งบริษัทริดเดอร์ส ไตเจิลท์ (เอเชีย) ได้ทำร่วมกับบริษัทนิลเซน มีเดียริสซึส สำรวจความคิดเห็นของผู้บริโภคใน 6 ประเทศ ได้แก่ ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ ฮองกง ไต้หวัน และฟิลิปปินส์ โดยใช้ตัวอย่างผู้บริโภคจำนวน 1,000 รายต่อตลาด หรือรวมทั้งสิ้น 6,000 รายทั่วทั้งภูมิภาค โดยพบว่าตราหือสินค้าของไทยได้รับความนิยมในเอเชียถึง 2 ตรา ได้แก่ ข้าวหงษ์ทองและกระติงแดง (กรุงเทพธุรกิจ, ฉบับวันเสาร์ที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547)

กลุ่มพ่อค้าผู้ส่งออกเป็นผู้ที่มีข้อมูลสมบูรณ์ที่สุดจึงเป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการกำหนดราคาข้าวในระยะสั้นค่อนข้างสูง

เพื่อแก้ปัญหาข้างต้น รัฐบาลควรเข้ามามีบทบาทในการรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลรวมทั้งบทวิเคราะห์ที่เที่ยงตรงอย่างทั่วถึง (ดูตัวอย่างได้จาก Rice Outlook Report ของฝ่ายวิจัยเศรษฐกิจ กระทรวงเกษตรแห่งสหรัฐอเมริกา ที่มีการรายงานข้อมูลพร้อมบทวิเคราะห์ทั้งตลาดข้าวภายในประเทศและตลาดข้าวโลกอย่างละเอียดเป็นประจำทุกเดือน³⁵) โดยผู้ที่จะได้รับประโยชน์จากนโยบายดังกล่าวของรัฐบาลก็คือผู้ที่ไม่มีความพร้อมหรือโอกาสลงทุนในการแสวงหาข้อมูลด้วยตนเองซึ่งส่วนใหญ่ก็คือเกษตรกรรายย่อยนั่นเอง การเก็บรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลของรัฐบาลจะส่งผลทำให้พ่อค้าในระดับต่างๆ รวมถึงชาวนาอยู่ในฐานะที่มีข้อมูลทัดเทียมกันมากขึ้น

นอกจากการที่รัฐบาลเข้ามามีบทบาทในการรวบรวม และ เผยแพร่ข้อมูลโดยตรงแล้วการจัดตั้งตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะมีส่วนช่วยในการเป็นศูนย์รวบรวมและกระจายข่าวสารข้อมูล เพราะการมีตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าจะเป็นการเปิดโอกาสให้ฝ่ายต่างๆ เข้ามามีบทบาทในการใช้ข้อมูลที่ตนเองมีอยู่รวมถึงการคาดการณ์ราคาข้าวในอนาคตเพื่อป้องกันความเสี่ยงหรือเก็งกำไร ส่งผลทำให้ราคาสินค้าเกษตรเปลี่ยนแปลงไปอย่างสมเหตุสมผลมากขึ้น ทั้งนี้การกระจายข่าวสารข้อมูลสามารถทำได้โดยการพัฒนาโครงสร้างและกฎระเบียบที่สนับสนุนให้ สหกรณ์การเกษตร หรือกลุ่มเกษตรกร หรือสถาบันเกษตรกร หรือโรงสีทำหน้าที่รวบรวมความต้องการของเกษตรกรรายย่อยและลดความเสี่ยงแทนเกษตรกรรายย่อย

5.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารั้งต่อไป

การศึกษาบทบาทของกลุ่มบริษัทค้าข้าวส่งออกโดยอาศัยรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่าง โครงสร้าง พฤติกรรม และผลการดำเนินงานของตลาด (Market Structure, Conduct, and Performance Approach) ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ยังมีข้อจำกัดอยู่หลายประการด้วยกัน หากการศึกษารั้งต่อไปสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ จะทำให้ผลการมีความสมบูรณ์มากขึ้น ข้อจำกัดในการศึกษาสามารถแบ่งออกเป็น 2 ด้านด้วยกัน ได้แก่

³⁵ สามารถอ่านรายละเอียดได้จาก <http://usda.mannlib.cornell.edu/reports/erssor/field/rcs-bb/>

ข้อจำกัดด้านสมมติฐานในการศึกษา

ในการวิเคราะห์การส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรมีสมมติฐานอยู่ข้อหนึ่งว่า ราคาข้าวที่ซื้อขายกันในตลาดโลกจะเป็นตัวผลักดันให้ราคาภายในประเทศเปลี่ยนแปลง ซึ่งสอดคล้องกับพฤติกรรมในตลาดค้าข้าวภายในประเทศและเป็นไปตามทฤษฎีราคาต่างประเทศ³⁶ แต่ในความเป็นจริงแล้วต้นทุนการผลิตข้าวของชาวนาไทยย่อมส่งผลกระทบต่อราคาในตลาดโลกบ้างบางส่วน ในขณะที่เดียวกันสภาวะอุปสงค์ในตลาดโลกก็ย่อมส่งผลกระทบต่อราคาภายในประเทศด้วยการศึกษาการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรครั้งต่อไปจึงควรทำการทดสอบ Granger Causality เพื่อทดสอบความเป็นเหตุเป็นผลระหว่างตัวแปรราคาจากแบบจำลอง Vector Autoregression (VAR) ในกรณีที่ข้อมูลมีลักษณะเป็น Stationary หรือจากแบบจำลอง Vector Error Correction Model (VECM) ในกรณีที่ข้อมูลมีลักษณะเป็น Non-stationary ก่อนที่จะวิเคราะห์การส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตร

สำหรับการวัดอำนาจเหนือตลาดด้วยแบบจำลองอุตสาหกรรมของ Bresnahan (1982) นั้นได้กำหนดให้ฟังก์ชันอุปสงค์และฟังก์ชันต้นทุนหน่วยสุดท้ายมีลักษณะเป็นเส้นตรง อีกทั้งยังมีข้อสมมติฐานว่าต้นทุนหน่วยสุดท้ายไม่แปรผันตามปริมาณสินค้า ส่งผลทำให้มีความยุ่งยากในการประมาณ โดยเฉพาะในกรณีที่สมมติฐานที่กำหนดไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริง การนำแบบจำลองนี้ไปใช้ในการศึกษาค้างต่อไปจึงควรมั่นใจว่าสมมติฐานเหล่านี้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงมากน้อยแค่ไหน หรืออาจจะใช้วิธีทางอ้อม เช่น ศึกษาการเปลี่ยนแปลงราคาที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงต้นทุนเพื่อทดสอบว่าอุตสาหกรรมเป็นการแข่งขันสมบูรณ์หรือไม่ โดยไม่จำเป็นต้องมีรายละเอียดข้อสมมติฐานเกี่ยวกับรูปร่างของเส้นอุปสงค์และเส้นต้นทุนหน่วยสุดท้าย อย่างไรก็ตามผลการวัดอำนาจเหนือตลาดในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้พบว่า แม้สัมประสิทธิ์หน้าตัวแปรปริมาณสินค้าจะมีค่าแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 แต่ค่าดังกล่าวก็ต่ำมาก กล่าวคือน้อยกว่า -1×10^{-5} จนอาจกล่าวได้ว่าต้นทุนหน่วยสุดท้ายไม่แปรผัน

³⁶ ทฤษฎีนี้เริ่มจากการตั้งข้อสังเกตว่า ราคาข้าวที่ซื้อขายกันในตลาดโลกเป็นราคาสูงสุดที่ผู้ส่งออกพึงจะขายได้ ดังนั้นรายรับของผู้ส่งออกก็จะเท่ากับราคาข้าวในตลาดโลกหักด้วยค่าใช้จ่ายในการส่งออก รวมภาษี ราคาจะเป็นราคาสูงสุดที่ผู้ส่งออกจะรับซื้อข้าวจากโรงสี โรงสีก็จะเอาราคาที่ตนได้รับเป็นตัวกำหนดราคาข้าวเปลือกที่ตนจะซื้อเข้าสีโดยหักค่าขนส่งมายังโรงสีและหักค่าใช้จ่ายในการสี พ่อค้าข้าวเปลือกที่ขายข้าวเปลือกให้โรงสีก็จะหักต้นทุนจากหน้าลานถึงโรงสีในการกำหนดราคาซื้อจากชาวนา (อัมมาร สยามวาลา และ วิโรจน์ ณ ระนอง, 2533: 328-329)

ตามปริมาณสินค้า ผลการวัดอำนาจเหนือตลาดด้วยแบบจำลองอุตสาหกรรมของ Bresnahan จึงยังเชื่อถือได้

ข้อจำกัดด้านข้อมูล

ในขณะที่ข้อมูลราคาข้าวขายส่ง ณ ตลาดกรุงเทพฯ แยกตามชั้นมาตรฐานจะมีลักษณะเป็นข้อมูลรายวันซึ่งได้จากการสำรวจของเจ้าหน้าที่กรมการค้าภายใน ข้อมูลราคาข้าวขายส่งดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นราคาที่เกิดจากการซื้อขายจริง และสามารถนำมาหาค่าเฉลี่ยรายสัปดาห์หรือรายเดือนเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ต่อไปได้ แต่ข้อมูลราคาข้าวส่งออกจะมีลักษณะเป็นข้อมูลรายสัปดาห์ซึ่งได้จากการประชุมของคณะอนุกรรมการรายงานราคาข้าว ซึ่งเป็นกลุ่มพ่อค้าส่งออก โดยราคาดังกล่าวจะเป็นราคาขั้นต่ำที่พ่อค้าข้าวส่งออกจะขายให้แก่ลูกค้าต่างประเทศ แต่ในทางปฏิบัติแล้วอาจมีการแข่งขันกันระหว่างพ่อค้าข้าวส่งออกของไทยเอง ด้วยการตัดราคาขายเพื่อแย่งชิงลูกค้า ส่งผลทำให้ราคาส่งออกที่ได้ซื้อขายกันจริงอาจต่ำกว่าที่ได้รายงานไว้ นอกจากนี้ ข้อมูลราคาข้าวส่งออกดังกล่าวยังอาจมีการบิดเบือนจากความจริงได้³⁷ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสับสนให้กับประเทศคู่แข่งหรือลูกค้า ดังนั้นการนำข้อมูลราคาส่งออกของสมาคมผู้ส่งออกข้าวต่างประเทศ หรือของกรมการค้าต่างประเทศก็ตามซึ่งก็คือราคาที่ได้จากการประชุมของคณะอนุกรรมการรายงานราคานั้นเองมาใช้ในการวิเคราะห์ ควรคำนึงถึงความถูกต้องของข้อมูลเป็นอย่างยิ่ง ตัวอย่างเช่น ในการวัดอำนาจเหนือตลาด ผลการศึกษาที่ใช้ข้อมูลราคาข้าวส่งออกข้าวขาว 100 % ชั้น 2 ที่คณะอนุกรรมการรายงานราคาข้าวแกลงไว้จะให้ค่าดัชนีวัดอำนาจเหนือตลาด (λ) เท่ากับ 0.158861 ในขณะที่ผลการศึกษาที่ใช้ข้อมูลราคาข้าวส่งออกข้าวขาว 100 % ชั้น 2 ของกระทรวงเกษตรของสหรัฐอเมริกา (United States Department of Agriculture) จะให้ค่าดัชนีวัดอำนาจเหนือตลาดเท่ากับ 0.032899 ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกันแล้วมีค่ามากกว่ากันประมาณเกือบ 5 เท่า³⁸

สำหรับการวัดอำนาจเหนือตลาดด้วยแบบจำลองอุตสาหกรรมในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะใช้ข้อมูลราคาและปริมาณซื้อขายรายเดือนในการกะประมาณ ซึ่งเป็นหน่วยระยะเวลาที่ค่อนข้างสั้น ส่งผลทำให้ฟังก์ชันอุปสงค์ในการเสนอซื้อข้าวไทยในตลาดโลกจำเป็นต้องระบุหาตัวแปรที่มีความล่าช้าด้านเวลาในสมการ โดยเป็นตัวแปรด้านราคา เพราะเชื่อว่าปริมาณซื้อขาย

³⁷ สามารถดูความแตกต่างของข้อมูลราคาส่งออกข้าวขาว 100 % ชั้น 2 ที่คณะอนุกรรมการรายงานราคาข้าวแกลงไว้เปรียบเทียบกับข้อมูลราคาส่งออกข้าวขาว 100 % ชั้น 2 ที่กระทรวงเกษตรของสหรัฐอเมริกา (USDA) รายงานได้ในภาคผนวก จ

³⁸ ดูรายละเอียดผลการวิเคราะห์อำนาจเหนือตลาดได้ในภาคผนวก ค

ข้าวสารในเดือนปัจจุบันขึ้นอยู่กับราคาข้าวส่งออกในเดือนที่ผ่านมา ซึ่งจากผลการประมาณพบว่า ค่า Adjusted R^2 ในกรณีที่มีปริมาณซื้อขายข้าวสารในเดือนปัจจุบันขึ้นอยู่กับราคาข้าวส่งออกในเดือนที่ผ่านมา มีค่าสูงกว่าค่า Adjusted R^2 ในกรณีที่มีปริมาณซื้อขายข้าวสารในเดือนปัจจุบันขึ้นอยู่กับราคาข้าวส่งออกในเดือนเดียวกันอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้การเลือกใช้ข้อมูลรายเดือนยังทำให้การประมาณฟังก์ชันอุปสงค์ในการเสนอซื้อข้าวไทยในตลาดโลกขาดตัวแปรรายได้ประชาชาติของประเทศผู้นำเข้าข้าวจากไทย การศึกษาในครั้งต่อไปจึงควรใช้ข้อมูลที่มีระยะเวลายาวนานขึ้น เช่น ข้อมูลรายปีซึ่งจะช่วยลดความจำเป็นในการระบุหาตัวแปรที่มีความล่าช้าด้านเวลาและยังสามารถเพิ่มตัวแปรรายได้ประชาชาติของประเทศผู้นำเข้าข้าวจากไทยในการวิเคราะห์อีกด้วย

นอกจากข้อจำกัดทั้ง 2 ประการข้างต้นแล้วในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีขยายขอบเขตการศึกษาการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกัน ดังต่อไปนี้

(1) การศึกษาในครั้งต่อไป ควรทำการวิเคราะห์การส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรระหว่างตลาดระดับอื่นๆ ด้วย ได้แก่ ตลาดขายส่งและตลาดขายปลีก ตลาดขายส่งและตลาดกลางข้าวเปลือก ตลาดกลางข้าวเปลือกและราคา ณ โรงนาเพื่อชี้ให้เห็นกระบวนการหรือกลไกในการส่งผ่านราคาตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทางทั้งระบบ

(2) การศึกษาในครั้งต่อไปควรทำการวิเคราะห์สินค้าเกษตรอื่นๆ ที่มีระยะเวลาการเก็บรักษาที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์เพิ่มเติมว่ามีระยะเวลาการเก็บรักษาแตกต่างกันมีผลต่อการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกันหรือไม่ เนื่องจากสินค้าเกษตรส่วนใหญ่ เช่น ผัก ผลไม้ เป็นสินค้าที่สามารถเน่าเสียได้ง่าย (Perishable Products) ซึ่งจากงานวิจัยในต่างประเทศหลายชิ้น (Ward, 1982) ก็ชี้ให้เห็นว่าสินค้าเกษตรที่มีระยะเวลาการเก็บรักษาที่แตกต่างกันนับเป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกันทางลบ เนื่องจากในกรณีที่ราคาสินค้าต้นทางสูงขึ้น สินค้าเกษตรที่เน่าเสียง่ายอาจเผชิญกับต้นทุนจากการปรับราคาสินค้าขึ้น เพราะถ้าปรับราคาสูงขึ้นอาจทำให้ขายสินค้าได้ไม่หมดก่อนที่สินค้าดังกล่าวจะเน่าเสีย ผู้ขายปลีกจึงอาจเลือกที่จะไม่ปรับราคาสูงขึ้น แม้ว่าจะทำให้ส่วนเหลือของการตลาดที่ได้รับลดลง